

Opracowanie merytoryczne: Janusz Radwański
Ilustracje i projekt graficzny: Marta i Michał Filipek
Koncepcja gry: Marta Filipek
Korekta: Emilia Rydzewska-Smaza
Redaktor prowadzący: Łukasz Zagobelny

ISBN: 978-83-959949-1-3
Wydanie I, Mołodycz 2023

Stowarzyszenie Młody Mołodycz
Mołodycz 35, 37-523 Radawa
www.izbapamieci.org.pl

PODKARPACKIE
przestrzeń otwarta

Dofinansowano z budżetu
Województwa Podkarpackiego

O czym dudni woda w studni?

GRA KARCIANA
INSTRUKCJA

Wkrocz do magicznego świata Puszczy Sandomierskiej i odkryj nieznanne dotąd tajemnice Lesioków. Wciel się w rolę jednej z postaci w grze, wykorzystaj jej atuty, przemierzaj wioski i lasy, i odkrywaj ich historię.

Celem gry jest zdobywanie produktów do wymiany. Odpowiadaj na pytania, gromadź zasoby i stawiaj czoła wyzwaniom.

Czy potrafisz zdobyć korale i zwyciężyć w tej niezwykłej grze?

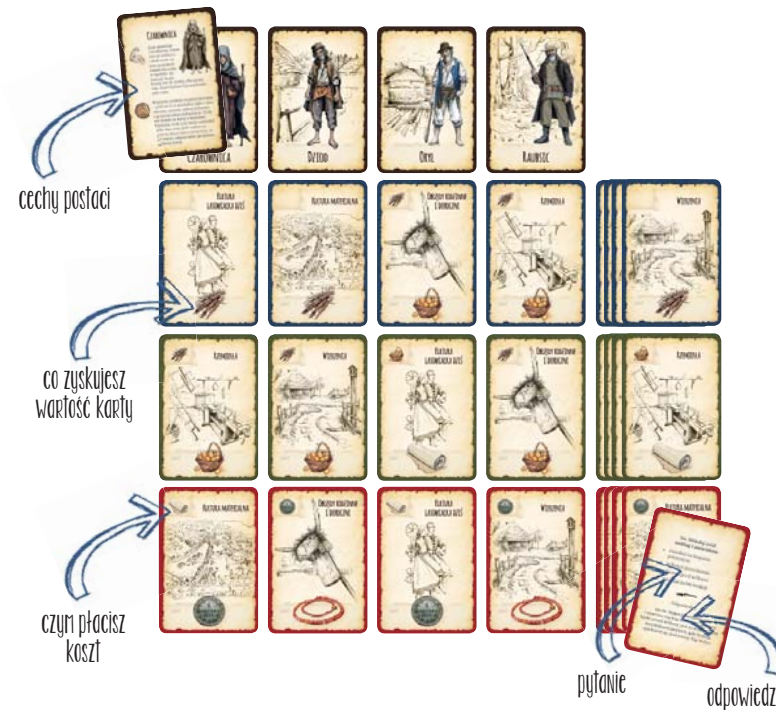

Dawno, dawno temu... A właściwie nie tak dawno (z perspektywy historyków, oczywiście), bo w późnym średnio-wieczu Puszcza Sandomierska – nieprzebrany las w widłach Wisły i Sanu, była prawie całkiem niezamieszkała. Były w niej pojedyncze osady królewskich myśliwych czy bartników, wybierających miód i wosk z dziupli dzikich leśnych pszczół, ale poza nimi nikt się do puszczy nie zapuszczał. Zmieniło się to w XV i XVI wieku, kiedy kolonizacja tego dziewiczego lasu zaczęła się na większą skalę. Domy w puszczy zaczęli budować osadnicy z wcześniej zasiedlonych żyznych dolin Wisłoka i Wisłoki, ale na południe ruszyli też ludzie z biednego i przeludnionego Mazowsza. Później zaczęto osadzać także jeńców wojennych różnych narodowości – Tatarów, Rusinów czy Szwedów. Do puszczańskich miasteczek przybyli Żydzi, a pod koniec XVIII wieku w Puszczy Sandomierskiej powstały też kolonie niemieckich osadników. Ta mieszanka różnych języków i kultur w połączeniu z izolacją od świata (poza Puszcza Sandomierską) legły u podstaw kultury ludzi, którzy sami siebie mieli później nazwać Lesiokami, a przez etnografów, czyli naukowców zajmujących się kulturą wsi – Lasowiakami.

Gra posiada dwa stopnie trudności, w zależności jak długo chcecie grać.

- » Poziom łatwy: **Wygrywa gracz, który jako pierwszy zdobędzie korale.**
- » Poziom trudny: **Wygrywa ta osoba, która uezbiera karty o każdej z wartości – chrust, jajka, płótno, grajcara i korale.**

Rozgrywka

Wybieramy gracza, który rozpocznie. Może to być najmłodszy gracz lub wylosowany np. w rzucie kostką. W każdej turze gracz może wykonać jedną z dwóch akcji:

- » Może zrezygnować z ruchu.
- » Jeśli gracz nie ma jeszcze żadnej karty, może wybrać jedną z darmowych kart. Jeśli gracz posiada już jakieś karty, może zakupić kolejną kartę, korzystając z handlu wymiennego.

Za kartę chrustu możesz kupić kartę jajka >> za jajka płótno >>
>> za płótno grajcara >> za grajcara możesz kupić korale.

przykład: Posiadasz kartę o wartości „chrust”. Wśród wyłożonych kart poszukaj ikony chrustu w lewym górnym rogu. Wybierz, którą kartę chcesz, pamiętaj jednak, że niebieskie karty posiadają najłatwiejsze pytania, zielone o średnim stopniu trudności, a trudne pytania znajdują się na kartach z czerwoną obwódką.

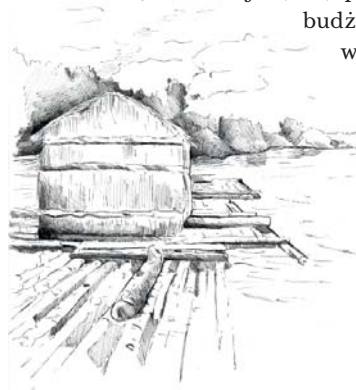
Gdy wybierzesz kartę, sąsiad zabiera ją i obraca, tak abyś Ty jej nie widział, a następnie czyta pytanie na głos. Jeśli odpowiesz poprawnie, możesz zachować kartę. Za zdobyte karty możesz kupować kolejne karty. Możesz natrafić na kartę z zadaniem specjalnym. Wtedy, aby zachować kartę, musisz je wykonać, możesz też liczyć na szczęśliwy traf.

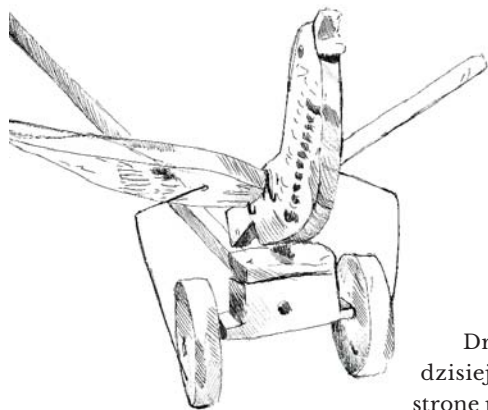
Czym dawniej zajmowali się Lasowiacy?

Poza bartnictwem i łowiectwem aż do XVIII, a miejscami do XIX wieku, duże znaczenie dla mieszkańców Puszczy Sandomierskiej miał przemysł. Przede wszystkim ten związany z lasem – maziarze wytapiali tutaj smołę i destylowali dziegieć. Masowo spławiano drewno do Gdańska. Pozyskiwano tu żelazo z leżących płytko pod ziemią rud darniowych, działały huty szkła. Bliżej naszych czasów jednak na pierwsze miejsce wśród zajęć wysunęło się rolnictwo i hodowla bydła. Gospodarując na, przeważnie słabych, piaszczystych puszczańskich glebach, lasowiaccy gospodarze potrafili zaspokoić niemal wszystkie potrzeby swoje i swoich rodzin. Zboża – przede wszystkim żyto i proso, ziemniaki, kapusta i rośliny strączkowe stanowiły podstawę lasowiackiej kuchni. Dietę uzupełniały przetwory mleczne – krowa była żywicielką lasowiackiej rodziny. Mleko, śmietana, biały ser, masło – wszystko to stanowiło produkty, które można było zjeść, lub, sprzedając, podreperować domowy budżet. Z nici lnianych i konopnych

wiejszy tkacze przygotowywali płótna na ubrania codzienne i odświętne. W ten sposób aż do XX wieku puszczańskie gospodarstwo było praktycznie samowystarczalne.

Większość mieszkańców puszczy żyła w niemal całkowitej izolacji od świata poza nią. Byli jednak wśród nich

również i tacy, którzy wyruszali na odległe wyprawy. Maziarze wyrabiający smołę i dziegieć wyruszali ze swoimi wyrobami daleko na południe – Maziarską Drogą mieli docierać aż do dzisiejszej Rumunii. W drugą stronę podróżowali i podróżują nadal flisacy. Na potężnych tratwach z kłód splewanego drewna Łęgiem, Sanem i Wisłą wyruszali aż do Gdańska, skąd wracali brzegiem rzeki na piechotę do domów. Dzisiaj flisacy z Ulanowa podtrzymują tradycje swoich przodków i raz na jakiś czas wyprawiają się aż do ujścia Wisły drewnianymi tratwami.

Rzemiosła

Wiejscy rzemieślnicy rzadko kiedy utrzymywali się wyłącznie ze swojego rzemiosła. Zwykle tak jak inni mieszkańcy wsi pracowali w polu, a rzemiosło stanowiło dla nich jedynie źródło dodatkowego zarobku. Dobrym przykładem są tutaj tkacze, którzy krosna rozkładali na zimę, kiedy nie pracowało się na roli i wtedy wyrabiali płótna lniane i konopne.

W kulturze lasowiackiej bardzo ważne były rzemiosła związane z obróbką drewna. W każdej wsi pracowali cieśle, stawiający budynki z drewna, i stolarze wyrabiający meble.

Zawartość pudełka

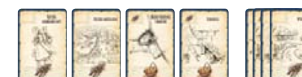
- » 130 kart pytań o trzech stopniach trudności
  - » łatwe (niebieskie)
  - » średnie (zielone)
  - » trudne (czerwone)
- » 20 kart zadań
- » 10 kart postaci

Reguły gry - przygotowanie do gry

Potasuj karty w osobnych stopniach trudności. Następnie rozłóż na środku po cztery karty z każdego poziomu, a pozostałe połóż obok, tworząc trzy stosy kart dobieranych.

» pytania łatwe

» pytania średnie

» pytania trudne

Każdy gracz losuje jedną postać, która będzie go reprezentować do końca gry. Każda postać posiada cechę specjalną (opisaną na karcie), która będzie pomagać graczom wzbogacać się i ostatecznie zwyciężyć grę.

magiczne, jak wypalanie gromnicą krzyża na framudze drzwi do domu albo stawianie kapliczek na rozstajach dróg.

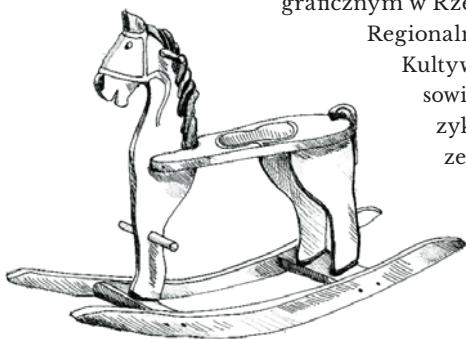
Szczególne znaczenie w kulturze lasowiackiej mają święta związane z rokiem obrzędowym – z najważniejszymi: Bożym Narodzeniem i Wielkanocą na czele oraz z cyklem życia człowieka – chrzciny, wesele, pogrzeb. Zarówno jedno, jak i drugie związane są z przekonaniem, że od tego, jak zostanie przeprowadzony obrzęd, zależy przebieg następnej części roku lub następnej części życia.

Współczesność

Obecnie coraz więcej ludzi interesuje się kulturą lasowiacką. Na szczęście od stu kilkudziesięciu lat jest ona obiektem zainteresowania badaczy. Do najwybitniejszych należał Franciszek Kotula, autor świetnych książek na temat Puszczy Sandomierskiej. Ekspozyty i archiwa związane z Lasowiakami znajdują się też w muzeach, m.in. Muzeum

Kultury Ludowej w Kolbuszowej, Muzeum Etnograficznym w Rzeszowie czy Muzeum Regionalnym w Stalowej Woli.

Kultywowaniem tradycji lasowiackich zajmują się muzycy i twórcy ludowi, zespoły obrzędowe, koła gospodyń wiejskich i pasjonaci.

Niemal każdy gospodarz był też w stanie sam zrobić sobie coś z drewna, np. orczyk do wozu czy stylisko do grabi. Ale warto zwrócić uwagę na ludowych zabawkarzy. Między innymi z wyrabianych przez nich ptaków-klepek, kółek-terkaczy czy drewnianych koników słynęły i słyną do dzisiaj zwłaszcza okolice Leżajska.

Miejscem, gdzie było wielu garnarzy robiących naczynia gliniane potrzebne każdej gospodyni, był Pogwizdów i Medynia Głogowska. Natomiast z pleceni z wikliny znany jest Rudnik nad Sanem.

Budownictwo

Aż do XX wieku na lasowiackiej wsi praktycznie wszystkie budynki były wzniesione z drewna. Miały one przede wszystkim konstrukcje zrębową, tzn. belki, z których stawia się budynek, są na końcach powycinane tak, że pasują do siebie nawzajem. Dzięki temu można postawić taką budowlę nie używając gwoździ, śrub czy innych elementów łączących – składa się je trochę jak obiekty z ogromnych klocków.

Lasowiackie drewniane domy nie były zbyt okazałe. Najczęściej składały się z sieni (czyli korytarza), izby, w której

znajdował się piec i komory, w której przechowywano jedzenie. Aż do połowy XX wieku większość budynków kryto strzechą z żytniej słomy. Takie pokrycie było tanie, a jednocześnie dobrze chroniło przed deszczem i śniegiem. Niestety, było też łatwopalne, dlatego wyszło z użycia.

Stroje

Odświętne stroje lasowiackie są wykonane niemal wyłącznie z białego lnianego płótna. Każde gospodarstwo uprawiało len, więc był to materiał, o który było najłatwiej. Strój męski jest prosty – składa się z portek, koszuli i pasa oraz płótnianki – długiego płaszcza z płótna – lub sukmany, płaszcza z brązowego sukna. Na głowie latem nosi się słomiany kapelusz, a jesienią i zimą megierkę – wysoką sukienną czapkę z czerwonymi pomponami.

Kobięcy strój składa się z fortucha, czyli spódnicy, zapaski, koszuli i, jeśli kobieta jest mężatką, chusty czepcowej zakrywającej włosy. Zdobienia stroju kobiecego

różnią się w zależności od tego, z której części Puszczy Sandomierskiej pochodzi. Na północy, w ośrodku tarnobrzesko-grębowskim są haftowane w proste geometryczne wzory – czarne lub brązowe dla mężatek, czerwone dla panien. Na południu, w ośrodku kolbuszowsko-raniżowskim mają białe dziurczaste hafty roślinne. Najbardziej barwne są stroje w okolicach leżajska, bo ich częścią są wielokolorowe gorsety grodziskie.

Obrzędy i wierzenia

Dzięki izolacji mieszkańców Puszczy Sandomierskiej w folklorze lasowiackim zachowało się wiele dawnych zwyczajów i wierzeń sięgających nie raz swoimi korzeniami czasów przedchrześcijańskich. Ludowa wyobraźnia zaludniała lasy tajemniczymi istotami demonicznymi półdemonicznymi, które mogły szkodzić ludziom. Gniotki siadały nocą ludziom na piersiach utrudniając oddychanie, utopcy mogli wciągnąć pod wodę, mamuny podmieniały dzieci, a czarownice odbierały krowom mleko. Przed tym, co złe, chroniły specjalne przedmioty i zabiegi

